

tematikában. A szövegegyüttesen végighaladva talán annyi tapasztalható, hogy a kötet második felében mintha „javulnának” a versek.

A *Belémfalazottan* versenyagán belül mégis kiemelkedik néhány letisztultabb költemény – többnyire azok a versek ütnek meg az elfogadhatóság mércéjét, amelyek nélkülöznek az előbbieken említett zsúfoltságot és modorosságot, s inkább egyfajta nyelvi ökonómia keretein belül közelítenek egy autentikusabb versnyelvhez, költői megszólaláshoz (l.: *Minden és semmi vagy, Megpihenni, Ithon, Vagy ha vagy, Költői [hat]sor[os], Akár a pont, Menetelés, Az éjszakában* stb.). Körülbelül ezen az úton elindulva lehetett volna kiépíteni egy magabiztosabb, esztétikailag is megbízhatóbb, pátosztól és modorosságtól mentes költészetet.

HARKAI VASS Éva

MI VESZETT EL KÖRÜLÜNK?

Németh Ferenc: *Úri világ Torontálban*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003

A huszadik és a huszonegyedik század fordulójának egyik legjellegzetesebb meghatározója az informatika térhódítása, ami a számítógépek tömeges használatát, a komputerek egymással való összekapcsolását, végül pedig a világot egybefogó hálóba való kötését eredményezte. Az információs társadalom műszaki-technológiai lehetőségeinek a laikus számára is korlátlannak tűnő hozadékai közül az írással foglalkozók és az írott szövegekkel törődők számára bizonyára az a legfontosabb, hogy a számítógép által szinkron időben dokumentálhatóvá vált a világ. Az azonnali feljegyezhetőséggel és a feljegyzések tárolásával régi, talán ősi álma teljesült az embernek, a világhálón pillanatról pillanatra gyarapodó adatbázisok az alexandriai könyvtár reinkarnációi. Az alexandriai múzeumhoz tartozó könyvtárban Kr. e. 250-ben mintegy 400 000 tekercs volt tanulmányozható, a Serapis templomában lévő, másik nagy és fontos könyvtárnak ma már a hajdani fundusa méretét se tudjuk meghatározni – az információ sorsa a mulandóság. A papirusztekercsekkel, majd a könyvnyomtatással szemben az Internet az adatforgalom eddig nem tapasztalt lehetőségeit vetette fel, ám, mintegy mellékesen kultúrtörténeti fordulatot is előidézett, amely egyebek között a világ szinkron-idejű dokumentálását érinti. Kezdve attól, hogy az egykori analóg dokumentumok, a szöveges, a hangzó vagy képi anyag digitalizált forgalma teljesen szabad, csak a tárkapacitás szabhat neki ténylegesen határt, és hogy ennek a digitális, papírkímélő adatforgalomnak a költségei igencsak alacsonyak, és egyre olcsóbbá válnak. Amennyiben még helytálló az a becslés, hogy az emberiség tudása tizenkét évenként megkétszereződik, akkor viszonylag nagy bizonyossággal állítható,

hogy a digitális adattárolás képes lesz nyomon követni ezt az ugrásszerű haladást. Az alig néhány éve létező Internet Archívum jelen pillanatban több mint 100 terabyte-nyi információt, nagyjából 10 milliárd weboldalt tárol. A 100 terabyte a 2619 oldalas Encyclopaedia Britannica százezerszerese, az ősi, hatalmas alexandriai könyvtár 400 000 tekercsének százhuszonnyolcszorosa – mondják az informatikusok. Ehhez azonban azt is hozzá kell számolni, hogy az Internet Archívum nem csupán szöveges dokumentumokat tartalmaz, hanem képek, hangfelvételek, videók megszámlálhatatlan sokaságát. A ma embere tehát mindennapos – számítógépes – tevékenységével egyfajta krónikása lesz a világnak, mindennap valamennyit hozzátesz a világ pillanatnyi állásának leírásához.

A művelődéstörténész ezzel szemben a múlt krónikáinak faggatására kényszerül, kockánként kell összeraknia a hajdan volt harmónia mozaikját, amit nemcsak a tanulmányozott kor óta eltelt idő rejt homályba, hanem gyakran a különböző korszakváltások hangadóinak nyomán a kor gyermekei igyekeztek hatékony alapossággal széjjelszórni. A művelődéstörténész munkája a bogarászás, a kutakodás, a következtetés, és végül – a dokumentálás. Németh Ferenc művelődéstörténész részkutatásainak tárgyát a Bánság tizenkilencedik századi tárgyi és szellemi emlékei képezik, amelyekkel kapcsolatosan könyvek sorában jelentetett meg feltáró tanulmányokat. Jelen kötete, az *Úri világ Torontálban* is egy olyan hajdani harmonikus világot igyekszik rekonstruálni, amelyre a kutatásai híján maholnap végérvényesen rátelepedne a feledés mindent egyneműsítő pora. Annak ellenére, hogy a kötetnek a tárgyi-építészeti emlékektől az *úri világ* bohémségén keresztül a szellemi eredményekig ívelő szerkezete azt sugallja, hogy a szerző egy korszak teljes feltárására vállalkozott, a könyv a címadásnak megfelelően csupán a bánsági úri világgal, a főúri életvitellel foglalkozik, és ennek alapján beszélhetünk elveszett harmóniáról: a kép egyoldalú, a szerzőnek nincs szándékában a kor társadalmi diszharmóniáját fessegetni. Ez pedig ennek a könyvnek az esetében így van jól: legtöbbször számára éppen a főúri világ hajdani miliője az az ismeretlen, feltáratlan közeg, ahová büszkeséggel, ha egyébbel nem, hát vajdasági vagy bánsági lo-kálpatriotizmusunk hizlalásának szándékával lépünk be.

Az *Úri világ Torontálban* bevezető tanulmánya a Bánát jugoszláviai részében nyilvántartott mintegy húsz kastély, kúria és úrilak legjelentősebbjeit mutatja be. A puszták, amelyeken a jeles épületeket emelték, 1781/1782-ben kerültek új tulajdonosaik kezére. A Dániel, a Damaszkín, a Tallián, a Lázár, a Karátsonyi, a Pap, a Botka családok főúri – Dániel Ernő báró kereskedelmi miniszter, Tallián Béla mezőgazdasági miniszter, Botka Béla országgyűlési képviselő, Torontál megye főispánja, Dániel László országgyűlési képviselő, Torontál vármegye alispánja, majd Nógrád vármegye főispánja volt – kastélyait

botanikus kertek, parkok és mintagazdaságok övezték, az uradalmak művelődési életére pedig jellemző, hogy vendégük volt a gyermek Liszt Ferenc, a fiatal Munkácsy Mihály és Lauka Gusztáv koszorús költő, Petőfi egykori barátja, szívesen időzött itt a vadászó trónörökös, Ferenc Ferdinánd.

A főúri lakok történeti-építészeti leírása mellett Németh Ferenc igyekszik rekonstruálni a bennük folyó társadalmi életet is, ami nyomán természetszerűleg adódik az általa megfogalmazott hiányérzet, miszerint a letűnt kor nemeseivel, a grófokkal és bárókkal egyetemben „szinte nyomtalanul eltűntek az egykori több ezer holdas mintagazdaságok, a ritka növényzetű parkok meg a pazarul berendezett kastélybelső”.

A főúri életmód külsőségei között a tizenkilencedik században fontos szerepet nyertek a botanikus kertek, a parkok, az erdős kertek, amelyek közül a Bánságban talán a legszebbet, az écskai Lázár Ágoston huszonöt holdas, hazai és külföldi fa- és cserjefajtákkal betelepített kertjét látogatta meg 1817-ben a majdhogynem polihisztornak számító szegedi Vedres István „inzsellér”. Egy hét alatt szerzett tapasztalatairól könyvecskében számolt be – főlpanaszolván, hogy a látogatás hét napja se volt elegendő, hogy a kastélykert minden gyönyörűségét megszemlélje –, és a könyvecskét Szabadka város tanácsának is megküldte, hátha ott is termő talajba hullik a mag, és a nemes botanikai gyakorlatot a város is magáévá teszi. A „bánáti, mindent termő, vagy ígérő paradicsomba” tett utazást feldolgozó tanulmányt követően Ferenc Ferdinánd főherceg négy bánáti vadászátát idézi fel a szerző. A trónörökös bizonyára nem mulatja idejét e télen sáros, nyáron poros vidéken, ha az Écskán és Eleméren szép birtokkal és kastéllyal rendelkező, udvari életét bécsi modellre megszervező, a társasági élet fellendítésére gyakorta hangversenyeket és álarcosbálokat szervező, a bánásági nemesség körében azonban kevésbé népszerű Harnoncourt Félix gróf nem tart gazdag vadaskertet is. A tetemes állatáldozatot követelő rókvadászatok és a kevésbé vérengzőre sikeredett nyúl-agaraszatok felidézése mellett a korabeli sajtóra támaszkodva Németh Ferenc érzékletes képet rekonstruál a kor társasági életéről, szokásairól és etikettjéről, köztük a tizenkilencedik és a huszadik század fordulóján a főúri körökben már divatos, többnemzeti néptánc-bemutatókkal.

A hajdanvolt világ csábos, regénybe illő miliójébe kalauzol a bánáti nábobok, Jankó Ágoston, Torontál vármegye alispánja és dr. Papp Géza országgyűlési képviselő, valamint két budapesti útítársuk korabeli, görögországi, törökországi és macedóniai hűsvéti kējutazásáról szóló összefoglaló. A pesti utazók kilétét is érdemes felfedni – már csak a hajdani sáros-poros Bánság jeles polgárainak a perifériáról a központba vezető kapcsolatai szemléltetésül: Thallóczy Lajos történész, pénzügyminiszteri osztályfőnök, valóságos belső titkos tanácsos, jeles Balkán-szakértő, 1915-ben a megszállt Szerbia

polgári kormányzója, valamint Farkas Gyula fizikus, egyetemi tanár, mindketten a Magyar Tudományos Akadémia tagjai. Kéthetes tengeri, illetve szárazföldi utazásuk leírásából nemcsak az tűnik ki, hogy az ókor milyen emlékei tárultak fel előttük, hanem az is, hogy mindenütt jeles magyar emberekkel találkoztak, akik diplomáciai vagy egyéb szolgálatot teljesítvén, egyéb teendőiket félrehagyván őszinte szívéllyességgel fogadták és látták vendégül a torontáli és budapesti kójutazókat. Németh Ferenc könyvének első, a nábobok utazását megörökítő beszámolóval záruló, *Kastélyok és látogatók* című része olyan tárgyi és szellemi értékekről ad számot, amelyek kivesztek körülünk – ma már csak nosztalgiaival gondolhatunk a hajdani idők emberére, akinek még nem jelentett gondot úgy berendezkedni, hogy évszázadokra szóló kastély építésébe, vagy erdő telepítésébe kezdjen, bízván, hogy a ma már elképzelhetetlennek tűnő összegbe kerülő beruházásokat nemcsak utódai, hanem maga is élvezheti, nem tűnt időpazarlásnak kényelmes utazásokat tenni, vadászatokat rendezni, fél napokat kvaterkázni, vagy az úri lak felé vetődött vendéget akár egy hétig is vendégül látni, mert jólesett vele a beszéd.

Annak az időnek kései tanúja Vékony Náci (László B. Jenő), az utolsó vajdasági bohém, akivel a könyv második, *Kallódó értékeink* című részének bevezető fejezetében foglalkozik a szerző. A főúri étellel szemben Vékony Náci élete, amely „teljes egészében anekdotikus poénekből volt felépítve”, a nincstelenségből a maga igyekezetével kiemelkedő értelmiségi polgár típusát jellemző módon alakult volna, ha történetesen nem zsidó és történetesen nem német megszállás alatt él 1941-ben. A szürke hétköznapok és a poros kisváros által felvetett problémákat ugyan túlélte a bohémiségét mindvégig vállaló, a saját lapját is elkártyázó szerkesztő, de a fasizmus ideológiáját nem sikerült életvitelével meghazudtolnia. Ami a maga tragikusságában mégiscsak jellemző életsors. Vékony Náci számos zurnalisztikai kalandja közül az egyik, az 1927-ben Becskereken indított *Tükör* „a szegények, az igazságtalanságot szenvedők lapja, s azoknak a szócsöve, akiket egyébként nem hallgatnak meg, akiknek a bajait türelmetlen kézlegyintéssel intéznek el”. A párbajbotányairól elhíresült lapszerkesztő, ideig-óráig kocsmáros bökvers-szerző elkötelezettsége nyilvánvaló: saját élete is az egzisztenciális bizonytalanság fenyegető árnyékában telt – Németh Ferenc pedig nemcsak életrajzát és szakmai pályafutását rajzolta meg szinte a teljesség igényével, hanem egy, a köztudatban nem szereplő verseskötetére is fényt derített.

Nagybecskereki házak és középületek című tanulmányában a szerző sorra veszi azokat a lerombolt értékeket, amelyek a múlt század hatvanas–hetvenes éveiben estek áldozatul a lelkiismeretlen városrendezésnek, pótolhatatlan művelődéstörténeti anyagot semmisítve meg visszavonhatatlanul egy-egy betonparkoló vagy jellegtelen tömbház építése érdekében, majd teljes művelő-

déstörténeti apparátussal feldolgozva és bemutatva sorra veszi a város megmaradt, műemlék-értékű épületeit. A városrendezés és a művelődéstörténet szempontjából fontos architektúrai egységek taglalását mintegy negyedszáz bánáti találmány leírása követi, olyan furfangos, csavaros eszű bánátiak újításai és találmányai, amelyek a kor és a hely műszaki kultúrájának szintjét is behatárolva emlékeztetnek könnyen veszendő értékeinkre.

Azon hajdani eredményekre, amelyek nem találhattak követőkre, amelyek eltűntek a történelem sülyesztőjében, amelyeket ideológiai eltökéltségből igyekeztek eltörölni, fizikai valójukban megsemmisíteni. Ennek a múltnak a dokumentálását, mintegy a hajdani valóság meglétének igazolását lephetjük meg Németh Ferenc olvasmányos stílusban fogalmazott művelődéstörténeti írásaiban.

FEKETE J. József

(TANYA)SZÍNHÁZ

„EGY BULI AZ EGÉSZ” – KINEK?

A címbeli idézet abból az interjúból való, amelyet az idei Tanyaszínház előadásának, Shakespeare *Windsori víg nők* című vígjátékának főszereplője, a Falstaffot alakító Katkó Ferenc (is) adott a Magyar Szónak (július 3-án). Ebben az előadás rendezője, Mezei Zoltán elmondta, a Shakespeare-darab választását az indokolta, hogy „Jó a története, könnyed, szórakoztató, jó színészi alakításokra ad lehetőséget”. Majd hozzátette, hogy a Tanyaszínháznak „harsány szórakoztatást kell kínálnia”, amit ők igyekeznek nyújtani, de azokról sem szeretnének megfélekezni, akik ennél többre vágyanak.

Világos beszéd, egyszerre rendezői hitvallás és Tanyaszínház-koncepció is. Mi sem lenne könnyebb tehát, mint a fenti nyilatkozat értelmében megvizsgálni, a szándékból mi valósult meg. Nem tehetem, nemcsak azért, mert köztudott, hogy az efféle sajtónyilatkozatokat nem kell/szabad készpénznek venni, azért sem, mert a dombosi főpróbát láttam, amelyet bár közönség előtt tartottak, sőt, nem is kisszámú közönség előtt, mégiscsak főpróba volt, amelyet követően nyilván változott, módosult az előadás, kialakult végleges formája, megmutatkoztak tervezett hangsúlyai.

Az mindenesetre látszott a főpróbán, hogy a produkció fölöttébb hasonlít az ún. közsínházi, zárt előadásokra, ezt Kis Kovács Gergő színpadképe eleve meghatározta, hogy nem játsszák be kellően a teret, s hogy a színészek inkább harsánykodnak – a színhely, a tág tér, a nem kifejezetten fegyelmezett közön-